

Bouda, Jiří; Hanzlíková, Hana; Sochorová, Markéta

Příspěvek k poznání stavebního vývoje zámku Hradiště v Blovicích

Archaeologia historica. 2009, vol. 34, iss. [1], pp. 803-811

ISBN 978-80-7275-079-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140843>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Príspevek k poznání stavebního vývoje zámku Hradiště v Blovicích

JIŘÍ BOUDA – HANA HANZLÍKOVÁ – MARKÉTA SOCHOROVÁ

Abstrakt: V rámci celkové rekonstrukce objektu pro potřeby Muzea jižního Plzeňska proběhlo v letech 2004–2008 na zámku Hradišti u Blovic (okr. Plzeň-jih) několik záchranných archeologických výzkumů. Byly dokumentovány relikty původní gotické tvrze existující prokazatelně na konci druhé poloviny 15. století, rozhraní mezi renesancí a barokní stavební fází výstavby zámku a torza objektů z období baroka a klasicismu. Zásadním přínosem výzkumů je upřesnění názoru o dochovaném rozsahu středověké tvrze v současném organismu budovy a dalších etapách její renesanční, barokní, klasicistní a pseudogotické podoby.

Klíčová slova: Tvrz – zámek – gotické zdivo – půdorys.

Contribution to Knowledge of the Building Development of Hradiště Castle, Blovice

Abstract: Extensive rescue research took place in 2004–2008 at Hradiště Castle, near Blovice (Plzeň-south district) within the general reconstruction of the building for the purposes of the Museum of the South Plzeň Region. Remnants of an original Gothic fortress confirmed in the second half of the 15th century, a transition building phase between renaissance and baroque stages of the castle and remainders of buildings from the baroque and classicist periods were documented. The most significant contribution of the research was the information concerning the exact extent of the preserved mediaeval fortress within the present building and in the following phases of its renaissance, baroque, classicist and pseudo-Gothic appearance.

Key words: Fortress – castle – Gothic masonry – ground plan.

Zámek Hradiště v Blovicích, nemovitá kulturní památka rejstříkové číslo 45 300/4-249, se nachází na jihovýchodním okraji města Blovice, v nadmořské výšce 390 m, na nevýrazné ostrožně vymezené nivou řeky Úslavy a údolím Komoranského potoka.

Podle J. V. Šimáka náležely Blovice s okolím cisterciáckému klášteru v Nepomuku, a to až do jeho zániku v období husitských válek. Původně samostatnou ves Hradiště nelze v předhusitských pramenech identifikovat a odlišit ji od množství lokalit stejného jména, z nichž nejbližší je dnes součástí města Plzně. Není uvedena ani v berním rejstříku Plzeňského kraje z roku 1376, kam ale nebyly zapsány vesnice ve vlastnictví klášterů. Pokud zde v té době již stála tvrz, mohla hypoteticky patřit šlechtici, který si ji se statkem po zániku nepomuckého kláštera ponechal. Když král Zikmund roku 1422 zrušil některá darování chotěšovského kláštera na jižním Plzeňsku, je mezi třemi šlechtici, kterým byla držba zrušena, i rytíř Jan Hradištský (AČ 4, 38 č. 3). Jeho vztah k Hradišti u Blovic ale není jistý. Jeho potomek Jan Hradištský Častolár z Hořovic na Hradišti vyslal roku 1529 předepsaný vojenský kontingent k obležené Vídni a téhož roku obdržel od Ferdinanda I. právo o svých statcích svobodně kšaftovat (DZV 7, lit. A 18).

První písemná zmínka o tvrzi v Hradišti pochází z roku 1545, kdy podle kšaftu Jana Častolára vložili ustanovení poručníci jeho sirotkům Častolárovi a Benešovi do obnovených desk zemských jejich dědictví „Hradiště tvrze, dvoru poplužního s poplužím, Hradiště vsi...“ a celého statku (DZV 250, lit. H 12). Roku 1560 se připomíná Jan Hradištský z Hořovic, patrně syn Častolára, po kterém statek od tří dědicích dcer koupila Anna, rozená Pouzarka z Michnic. Ta jej roku 1618 odkázala dceři Markétě a od ní „tvrz Hradiště se vším stavením v tvrzi i na předhradí, s pivovarem, sladovnou, spilkami, s pávní a všelijakým nádobím...“ získal její manžel Petr Tobiáš Karel ze Svárova na Hradišti (DZV 139, lit. J, 12v).

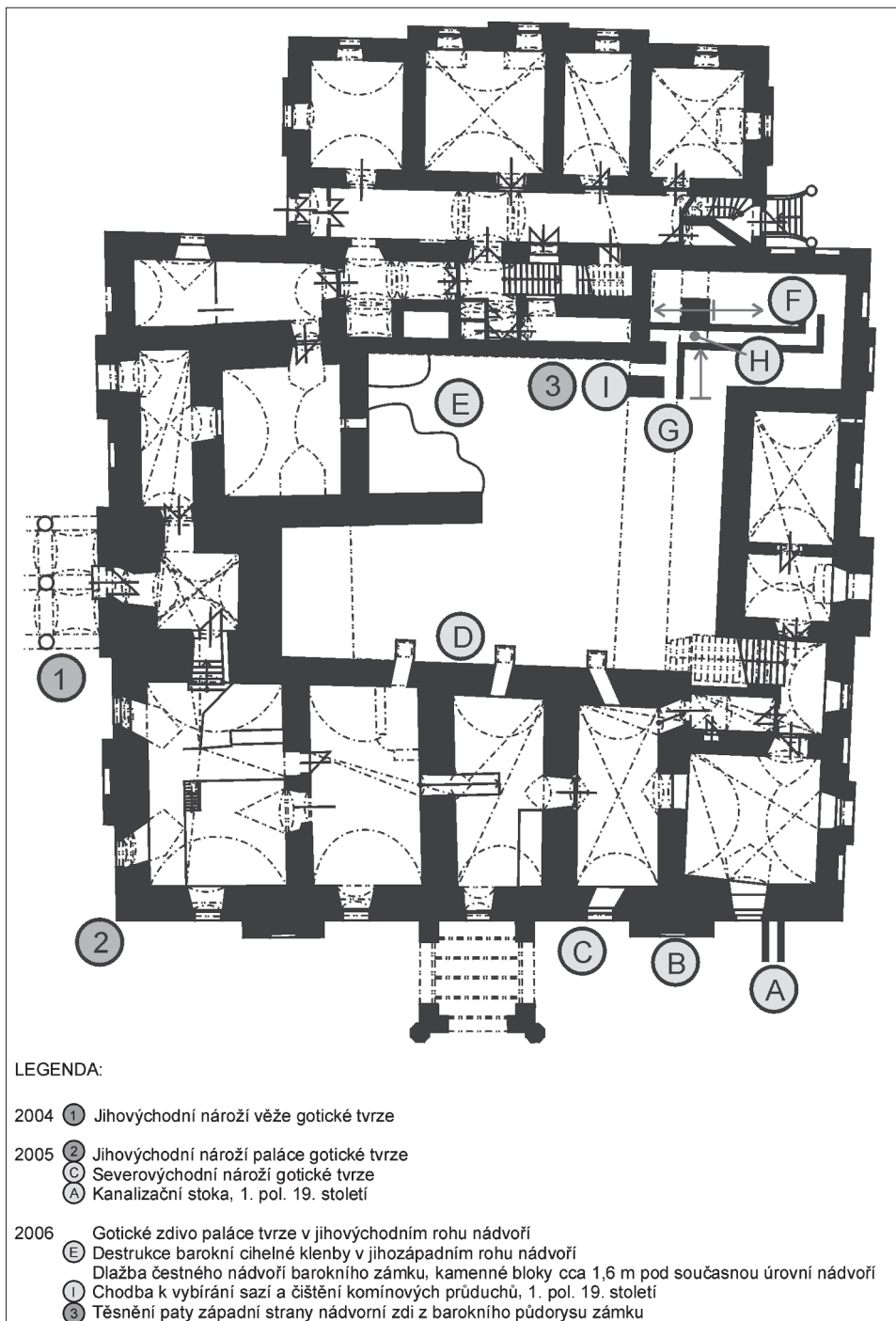
V roce 2000 byl hradištský zámek předán do užívání Muzeu jižního Plzeňska (dříve Okresní muzeum Plzeň-jih) v Blovicích. Vzhledem k nevyhovujícímu stavu objektu byla zahájena celková rekonstrukce a v roce 2002 byl vypracován nedestruktivní standardní stavebně historický průzkum. V základním dispozičním rozvrhu je zámek Hradiště jednopatrová budova se spodním podlažím a se čtyřmi v podstatě stejně dlouhými křídly. Základ půdorysu je lehce lichoběžný. Střed tvoří vnitřní nádvoří s rozevřenými stranami

Obr. 1. Hradiště u Blovice, situace trojkřídlého zámku obklopeného parkem na mapě stabilního katastru z roku 1838.

Abb. 1. Hradiště bei Blovice, Situation des von einem Park umgebenen dreiflügeligen Schlosses auf einer Karte des Stablen Katasters aus dem Jahr 1838.

ubíhajícími na západní stranu. Rozborem organismu půdorysů stavby a porovnáním detailů je možno konstatovat, že zámecká budova jednoznačně obsahuje jádro gotické výstavby, které zůstalo nejvíce čitelné v rovině suterénů, především v sekci jihovýchodního nároží zámku a k ní na západě přiléhá hmota věžovitého útvaru. Jižní křídlo současného objektu vyrůstá ze dna zbytku jižního příkopu. Obdélná rohová část je oproti ostatním prostorům

LEGENDA:

- 2004 ① Jihovýchodní nároží věže gotické tvrze
- 2005 ② Jihovýchodní nároží paláce gotické tvrze
 ③ Severovýchodní nároží gotické tvrze
 A Kanalizační stoka, 1. pol. 19. století
- 2006 D Gotické zdivo paláce tvrze v jihovýchodním rohu nádvoří
 E Destrukce barokní cihelné klenby v jihozápadním rohu nádvoří
 F Dlažba čestného nádvoří barokního zámku, kamenné bloky cca 1,6 m pod současnou úrovní nádvoří
 G Chodba k vybrání sazí a čištění komínových průduchů, 1. pol. 19. století
 H Těsnění paty západní strany nádvořní zdi z barokního půdorysu zámku

Obr. 2. Hradiště u Blouvice, schéma půdorysu zámku v úrovni suterénu s vyznačením jednotlivých nálezů archeologických výzkumů v letech 2004–2006. Zpracovala Hana Hanzlíková.

Abb. 2. Hradiště bei Blouvice, Grundrisschema des Schlosses auf Ebene des Souterrains mit Einzeichnung der einzelnen, während den archäologischen Grabungen in den Jahren 2004–2006 gemachten Funden. Erstellt von Hana Hanzlíková.

sklepení zahloubená, rovina podlahy ve věži je dnes totožná s terénem při vnějším vstupu pod příjezdovým mostem. K představě středověkého areálu je ještě nutno přiřadit mohutný relikt zdíva v jihozápadním rohu nádvoří.

Archeologický výzkum, probíhající v letech 2004 a 2005 v souvislosti se stavbou odvětrávacího kanálu podél vnějšího obvodu budovy, potvrdil v základech jižního křídla pod vstupním mostem kamennou konstrukci o dokumentovaných rozměrech 1,3×2 m z lomového kamene spojovaného maltou. Zeď je ukončena několika většími lícovanými kvádry, z čehož lze usuzovat, že se jedná o nároží věže gotické tvrze. Jihovýchodní nároží paláce je rovněž tvořeno lícovaným zdívem z lomového kamene. Dokumentovaná délka zdíva činí 3,4 m podél východního křídla, gotické zdívo na jižní části nároží je překryto zdívem pozdější pseudogotické přístavby. Oproti původnímu očekávání se ve vzdálenosti 22 m od jihovýchodního nároží podařilo zachytit v základovém zdívu východního křídla další nároží z lícovaného zdíva. Toto se nachází již v renesanční části zámku, je tedy pravděpodobné, že se jedná o severovýchodní nároží renesanční části tvrze, pojaté při další přestavbě do zámecké novostavby. Dokumentovaná délka zdíva je 1,6 m, jižní část tohoto úseku a předpokládané rozhraní obou etap výstavby z období renesance jsou překryty přístavbou terasy z počátku 20. století (Sochorová–Bouda 2006, 10–13).

Při kompletní rekonstrukci vnitřního nádvoří v roce 2006 se nepodařilo zachytit ve vzdálenosti cca 4 m od jihovýchodního rohu nádvoří severozápadní nároží paláce tvrze, předpokládané rozhraní mezi gotickou a renesanční fází bylo překryto novodobými stavebními úpravami. Gotické zdívo paláce bylo dokumentováno jen částečně v jihovýchodním rohu nádvoří v délce cca 1,5 m (Sochorová–Bouda–Hanzlíková 2007, 77).

Při poslední velké přestavbě zámku a úpravách parku v roce 1873, při kterých byl výrazně změněn terén v nejbližším okolí budovy, údajně došlo k narušení středověkých situací... „přišlo se na hluboké příkopy, mohutné zdi hradební a podzemní chodby, což vše ale opět zemí zasypáno“ (Faktor 1888, 28). Žádný výzkum však zatím tuto informaci nepotvrdil.

Z dané dispozice a na základě nově získaných informací je možné odvodit, že zde již na konci druhé poloviny 15. století stála tvrz situovaná na ostrožně příkře spadající k východu a k severu a s příkopy podél jižní a západní strany, tvořená palácovou stavbou a k ní přiléhající věží. Současné spodní podlaží nebylo užíváno jako sklepení a nepředpokládáme ani jednotnou rovinu dvora. Přesná dispozice tvrze na severní straně věže zůstává ukryta pod vysoko položeným vnitřním nádvořím.

Poměrně rozsáhlou část východního křídla zámku v úrovni suterénu a přízemí se podařilo identifikovat jako renesanční. První etapa renesanční přestavby zasáhla středověké jihovýchodní jádro tvrze, kde ve spodním podlaží byl připojen dvoutrakt. Klenbou v jeho severním sále procházelo svislé komunikační spojení do vyššího patra. Severně od tohoto staršího jádra byla asi nedlouho poté připojena další část křídla, z níž zůstalo torzo se dvěma klenutými sály. Toto řešení nachází odezvu i v rovině dnešního vstupního patra, kde již severní díl tvrze zanikl a byl zcela nahrazen jižní místností honosného renesančního trojlodí s hřebínkovými valenými klenbami. V 16. století zde tedy, s ohledem na velkolepé řešení a precizní detaily, muselo existovat nepochybně výstavné a rozlehlé renesanční sídlo (Hanzlíková–Lancinger 2002, 51).

V průběhu 17. století zaznamenáváme problémy s údržbou objektu, k obnově zámku mělo dojít až v roce 1704 za Jana Josefa svobodného pána z Újezda a na Břežnici (Schaller 1789, 136; Sommer 1838, 96/1). V této době lze předpokládat výstavbu severního zámeckého křídla. Další poměrně rozsáhlá barokní přestavba proběhla po roce 1726 za Viléma Albrechta hraběte Kolovrata Krakovského (Faktor 1887, 41; Rožmberský 2004, 39). Do této doby patří výstavba horních podlaží, klenb v některých místech starší dispozice a současně s tím probíhaly dosti podstatné terénní úpravy, které v interiéru dvora fixovaly současné chápání výškových úrovní stavby. Při úpravách v jihozápadní části nádvoří byly objeveny zbytky barokní cihelné klenby, značně poškozené v důsledku pozdějších stavebních úprav. Zřejmé se jednalo o sklep navazující na ještě dnes existující sklepní prostory pod jižním

Obr. 3. Jihovýchodní nároží věže gotické tvrze. Foto M. Sochorová.

Abb. 3. Südöstliche Ecke des Festungsturms. Foto M. Sochorová.

Obr. 4. Jihovýchodní nároží paláce gotické tvrze. Foto J. Bouda.

Abb. 4. Südöstliche Ecke des Palas der gotischen Festung. Foto J. Bouda.

Obr. 5. Severovýchodní nároží gotické tvrze. Foto J. Bouda.

Abb. 5. Nordöstliche Ecke der gotischen Festung. Foto J. Bouda.

Obr. 6. Destrukce barokní cihelné klenby v jihovýchodním rohu nádvoří. Foto H. Hanzlíková.

Abb. 6. Zerstörung des barocken Backsteingewölbes in der südöstlichen Hofecke. Foto H. Hanzlíková.

Obr. 7. Chodba k vybirání sazí a čištění komínových průduchů z prostoru nádvoří, první polovina 19. století. Foto J. Bouda.
Abb. 7. Gang zur Rußentnahme und Reinigung der Kaminlüftungskanäle aus dem Hofraum, 1. Hälfte 19. Jhdt. Foto J. Bouda.

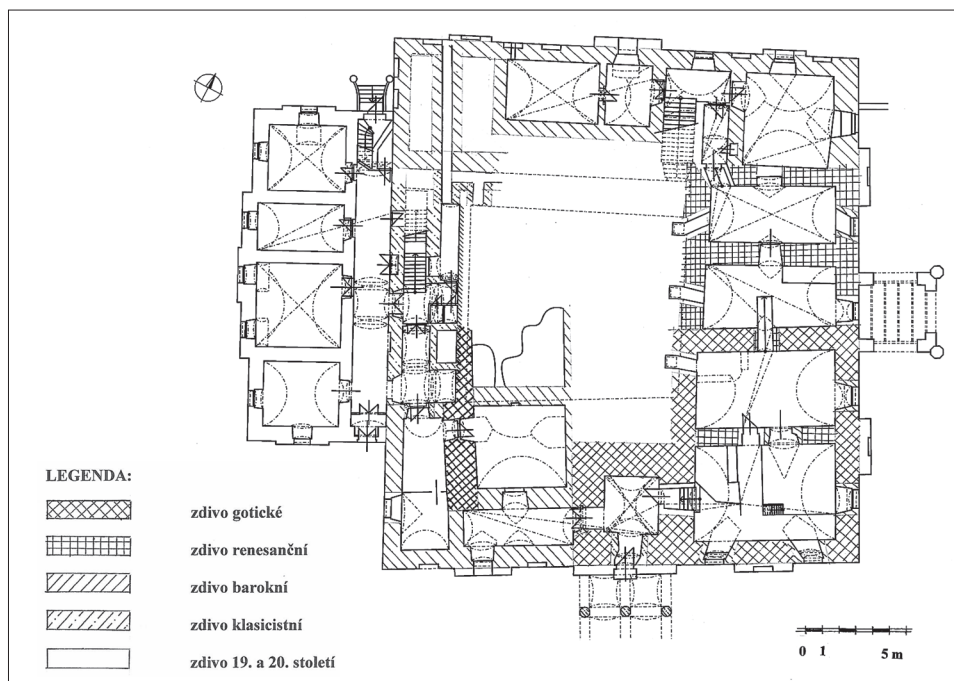

Obr. 8. Severozápadní nároží severního křídla zámku, pohled do nově otevřeného severního zakončení chodby, rok 2008. Foto H. Hanzlíková.

Abb. 8. Nordwestliche Ecke des Schlossnordflügels, Blick auf das neu geöffnete Gangende, 2008. Foto H. Hanzlíková.

zámeckým křídlem. Cihlový pas respektující jeho průběh v prokazatelně barokním obvodovém zdivu nad klenbou indikuje, že hradištský zámek prošel nejméně dvěma barokními přestavbami (Sochorová–Bouda–Hanzlíková 2007, 78).

Realizace výkopů pro stavbu výtahové šachty v severovýchodním rohu nádvoří odhalila v hloubce 0,5 m pod rovinou podlahy přízemí vstup do chodby o profilu 0,510×0,600 m. Chodba má segmentovou klenbu, boky i počva jsou z cihel. Její průběh mohl být při tehdejších možnostech poznání objektu identifikován jen v rozsahu severozápadního konce severního zámeckého křídla jako soustava dvou větví spádovaných severním a jižním směrem. Na východním a západním konci jsou přerušeny dodatečnými zásahy. Ve zkoumaném rozsahu dutina mění dvakrát úroveň, počva klesá vždy cca o 0,9–1,0 m. Uvnitř jižní současné střední podélné zdi severního křídla je její součástí prostor oválného půdorysu o rozměru 0,7×1,4×2,2 m. Zde se nacházejí zazděné vybírací otvory pro komínový průduch, jehož torzo dosud zůstává v nitru zdiva. Za jmenovaným útvarem prochází chodba severně hmotou nepodsklepené části severozápadního konce severního křídla a podle dřívějších možností přístupu se zdálo, že se otáčí na západ, na venkovní stranu budovy (Sochorová–Bouda–Hanzlíková 2007, 78).

Obr. 9. Hradiště u Blovice, půdorys zámku v úrovni suterénu. Stavebně historické hodnocení v roce 2008. Zpracovala Hana Hanzlíková.

Abb. 9. Hradiště bei Blovice, Schlossgrundriss auf Ebene des Souterrains. Bauhistorisches Gutachten 2008. Erstellt von Hana Hanzlíková.

Při současné obnově fasád zámku v roce 2008 byl odhalen její průběh severním směrem. S opravou cihelných plent z posledních zásahů do podoby průčelí bylo po zpřístupnění jejího vnitřního prostoru zjištěno, že se jedná o průleznou chodbu, zděnou převážně z cihel včetně mělké segmentové klenby, která končí pasem v severní obvodové zdi severního křídla. Počva je pečlivě skládaná z cihel položených na plocho ve vazbě na stříh. Její mělký šikmý sklon se od výchozího jižního oválného prostoru ve vzdálenosti 3 m od severního čela fasády prudce mění. Za dodržení výchozí roviny klenby (–0,5 m od současné roviny vnitřního nádvoří) leží dno kanálu před rubem severní obvodové stěny křídla v –2,2 m. Zde dochází ke změně jeho výšky. Kanál prochází stěnou o světlém průřezu 0,65×0,75 m, při

čemž zachovává plynulé vedení počvy a končí od vnitřní hrany obvodové zdi ve vzdálenosti 1,07 m cihelnou zazdívkou.

Jižní část soustavy zpřístupněných dutin připomíná při současném stádiu možnosti poznání technickou chodbu sloužící k vybírání sazí a čištění komínových průduchů pro lokální topení. Podobný útvar byl zkoumán např. na zámku Mostov (okr. Cheb), kde radikální stavební úpravy a modernizace zámku proběhly stejně jako zde na sklonku 19. století (Hanzlíková 2003, 289–300).

Severní část se vzhledem k baroknímu původu severního zámeckého křídla a jeho nepochybné vazbě na západní opěrnou zeď nádvoří, identifikovanou stejně jako úroveň vnitřního zámeckého dvora během zmíněných stavebních prací, k předchozím jeví neorganicky. Domníváme se, že by se zde mohlo jednat o torzo barokního odpadového systému budovy. Ten byl v rámci klasicistních a pozdějších přestaveb radikálně upraven a částečně využit.

Obdobná situace spadiště převětů, výlevky a vedení odpadu mimo budovu byly zaznamenány např. při rekonstrukci bývalého kapucínského kláštera v Mělníce v roce 1998 (Hanzlíková 1999, 12, 98, 100, 102, 401). V letech 1845–1846 dostal zámek Hradiště klasicistní podobu (spekuluje se o autorství architekta Johanna Philippa Joendla). Poslední významnou přestavbou prošel roku 1873, kdy získal dnešní pseudogotický vzhled, jehož realizace patří plzeňskému staviteli Stelzerovi (Hanzlíková–Lancinger 2002, 14–16).

Zásadním přínosem archeologických výzkumů realizovaných během stavebních prací na rehabilitaci a obnově zámku Hradiště v Blovicích je upřesnění názoru na dochovaný rozsah středověké tvrze v současném organizmu budovy a etapy vývoje její renesanční podoby. Překvapivě zjištění torza dosud neznámých prostorů pod vnitřním nádvořím objektu přináší další otázky o rozsahu a půdorysu stavby v období baroka a k tehdejším zřejmě postupným přestavbám. Doklady o technickém vybavení zámku (kanalizace a vytápění) zachycené v severní části doplňují známé poznatky ze stavebně historického průzkumu o otopných systémech a umístění lázní ve vyšších podlažích.

Prameny

AČ: Archiv český 4 (Palacký, F., ed.). Praha 1846.

DZV: Desky zemské větší, Kvaterny 7, lit. A 18, 139, lit. J 12v, 250, lit. H 12, 262, lit. M 13, ulož. NA v Praze.

Literatura

FAKTOR, F., 1887: Popis okresu Blovickeho. Praha.

– 1888: Archaeologické zprávy z okr. Blovickeho, Method XIV, č. 3, 28–30.

HANZLÍKOVÁ, H., 1999: Prohloubený stavebně historický průzkum č. p. 54 Mělník – bývalý kapucínský klášter, rkp. ulož. v archivu R projekt Brno.

– 2003: Příklady vytápění zámeckých objektů v 19. století. In: Svorník, 289–300. Praha.

HANZLÍKOVÁ, H.–LANCINGER, L., 2002: Rekonstrukce zámku Hradiště. Stavebně historický průzkum. Brno, rkp. ulož. v archivu Muzea jižního Plzeňska v Blovicích.

ROŽMBERSKÝ, P., 2004: Zámek Hradiště. Blovice.

SCHALLER, J., 1789: Topographie des Königreich Böhmen, XII. Prag

SOCHOROVÁ, M.–BOUDA, J., 2006: První archeologický výzkum na hradištském zámku, Jižní Plzeňsko IV, 9–15.

SOCHOROVÁ, M.–BOUDA, J.–HANZLÍKOVÁ, H., 2007: Nové poznatky ke stavebnímu vývoji zámku Hradiště, Jižní Plzeňsko V, 77–82.

SOMMER, J. G., 1838: Das Königreich Böhmen, VI. Prag.

Zusammenfassung

Ein Beitrag zur baulichen Entwicklung von Schloss Hradiště in Blovice

Ursprünglich eine nachweislich zum Ende der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts existierende gotische Festung, erst im Jahr 1545 erstmals schriftlich erwähnt. Im Laufe des 16. Jahrhunderts Renaissance-Umbau, der durch eine 2002 erfolgte zerstörungsfreie bauhistorische Standardgrabung identifiziert wurde. In der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts macht das Schloss einen barocken Umbau durch und es entsteht eine

dreiflügelige Anlage, die durch die josefinische militärische Kartographierung erfasst wurde. In den Jahren 1845-1846 erhält das Schloss ein klassizistisches vierflügeliges Aussehen, durch den pseudogotischen Umbau der Jahre 1873-1874 erlangte das Objekt sein heutiges Aussehen.

Im Rahmen der Sanierung des gesamten Objektes erfolgten in den Jahren 2004 bis 2008 mehrere archäologische Grabungen, welche die Kenntnisse über die Entwicklung des Objektes vertieften. In den Jahren 2004-2005 war es bei der Verlegung eines Entwässerungskanals entlang der Süd- und Ostfassade des Schlosses gelungen, die südöstliche Ecke des Turms der gotischen Festung, die südöstliche Ecke des Palas der Festung und die nördöstliche Ecke der gotischen Festung freizulegen. Bereits außerhalb der vermutlichen Ausdehnung der mittelalterlichen Festung wurde ein Kanal aus dem Baderaum im Erdgeschoss des Schlossnordflügels aus der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts entdeckt.

Bei der Herrichtung des Hofes im Jahr 2006 gelang es, in der südöstlichen Ecke das gotische Mauerwerk des Festungspalas, in der südwestlichen Ecke die Zerstörung eines Backsteingewölbes und ca. 1,6 m unter dem gegenwärtigen Niveau des Hofes die aus Steinblöcken bestehende Pflasterung des Ehrenhofs des Barockschlosses zu entdecken.

Eine wesentliche Ausbeute der während der Bauarbeiten zur Rehabilitation und Renovierung des Schlosses in Blovice in den oben aufgeführten Zeiträumen durchgeführten archäologischen Grabungen ist die Präzisierung der Ansichten über das Erhaltungsausmaß der mittelalterlichen Festung im gegenwärtigen Gebäudeorganismus und über die Entwicklungsetappen ihres Aussehens in der Renaissance.

